

Amint azt a fentiek mutatják, a *British Journal of Sociology of Education* különszáma nagyon sokféle irányultságú, elméleti és módszertani megalapozottságú szöveget gyűjtött össze. Éppúgy találunk benne tanulmányokat, amelyek az elitiskolák 21. századi új kihívásainak elemzésére változatlanul alkalmasnak vélik a terület hagyományos kérdésfeltevéseit és elméleti hagyományait, mint korábban nem vagy kevéssé vizsgált területeket és tárgyakat feltérképező, esetenként elméleti és módszertani ortodoxiáinkat is megkérdőjelező írásokat. A szerzők a bourdieu-i örökséget továbbra is megkerülhetetlennek tartják az elitképzés és általában az oktatás és társadalom kapcsolódásainak elemzéséhez. A 21. századi új kihívások, az elmúlt években, évtizedben egyre dominánsabbá váló globalizmussal, transznacionalizmussal, mobilitással összefüggő hatások ugyanakkor az elmélet továbbgondolását és új terekre és tárgyakra való kiterjesztését, esetleg új módszerek keresését kívánják meg.

(*British Journal of Sociology of Education*. 2015/1, *Special Issue: New Sociologies of Elite Schooling: Theoretical, Methodological and Empirical Explorations*. pp. 1–193.)

Bükki Eszter

GLOBÁLIS-LOKÁLIS PILLANATFELVÉTEL AZ ELITOKTATÁSRÓL

A nagy presztízsű *World Yearbook of Education* sorozat több mint öt évtizede indult el azal a céllal, hogy – mindig egy kiemelt témára fókuszálva és a kor vezető tudósai és kutatói bevonásával – évente leltárt adjon az oktatás alakulásáról az egész világból. A 2015-ben megjelent kötet témája az elitoktatás, ami részben kapcsolódik a sorozat két fő tárgyköréhez, nevezetesen az oktatás és az egyenlőtlenségek, illetve az oktatás és a globalizáció témájához. A mostani kiadás időzítése kifogástalan: az utóbbi időkben jelentős társadalmi, gazdasági, politikai, illetve oktatásban bekövetkező vál-

tozások zajlanak, és az elit réteget rendkívüli figyelem és érdeklődés övezi a folyamatokban betöltött szerepe miatt.

A kötet négy fő részre tagolódik, amelyek az elitoktatást mind egy-egy fontosabb nézőpontból közelítik meg, ilyen például a társadalmi osztály, a család, az oktatási intézmény és a munkahely. Többnyire empirikus tanulmányokkal találkozunk, összesen öt kontinensről (Észak-Amerika, Dél-Amerika, Európa, Afrika és Ázsia). A főbb angolszász országok (Amerikai Egyesült Államok, Egyesült Királyság) mellett kiemelt szerepet kap a négy fejezetben is felbukkanó Franciaország. A 15 tanulmányból csupán három összehasonlító, ami a téma nemzetközi jellegét tekintve meglepő lehet az olvasó számára.

A négy elkülönülő részt Agnès van Zanten elméleti írása előzi meg, melynek fő célja, hogy kontextusba helyezze a soron következő tanulmányokat. A tanulmány elsősorban a kiváltság és a hatalom fogalmára helyezi a hangsúlyt, mindkettő az elitoktatás mozgatórugójának mondható. A szerző a területet érintő legújabb változásokra is felhívja a figyelmet, ide tartozik az elitintézmények expanziója, illetve nyitása, a meritokratikus (teljesítmény szerinti) elven való működés elterjedése, a kiválóságra helyezett hangsúly és a kozmopolitizmusra nevelés.

A kötet első részének fő témája az oktatási intézmények és az elit csoportok, családok közti kapcsolat. Claire Maxwell jegyzi a nyitó fejezetet, amely az elitkutatás két alapvető fontosságú, egyelőre eldöntetlen kérdését tárgyalja: miként definiáljuk az elit fogalmát? Külön társadalmi osztálynak tekinthető-e az elit? Maxwell érvelése szerint az elitkutatás alapját a hatalom fogalma és a hatalom gyakorlati megnyilvánulásai képezik. Úgy látja, hogy idővel elkülöníthető társadalmi osztályt fog alkotni az elit, de jelenleg nincs elég empirikus adat efféle kijelentés alátámasztásához.

Maxwell cikkét két empirikus tanulmány követi. Agnès van Zanten azt vizsgálja, hogy a franciaországi (felső-) középosztályba tartozó szülők hogyan befolyásolják gyermekeik

tanulmányokkal kapcsolatos választásait, illetve hogyan érik el, hogy a család elit státusza fennmaradjon. A tanulmány feltárja, miként járulnak hozzá az elit szülők nevelési stratégiái a csoport társadalmi elkülönüléséhez és az oktatási egyenlőtlenségekhez. *Victoria Gessaghi* és *Alicia Méndez* cikkén keresztül bepillantást nyerhetünk az argentin oktatási rendszerbe, melynek egyik jellegzetessége az elit bekerülésének kétféle módja. A nepotista elv a „régí” (tradicionális) elitet szolgálja, míg a meritokratikus elv egy újfajta elitet.

A második rész az elit oktatási intézményeket és az elit fogalmának alakulását vizsgálja nemzeti és lokális szinten. *Shamus Rahman Khan* cikke az egyesült államokbeli változásokat mutatja be. Ide tartozik az intézmények nyitottsága a diverzitás irányában, a meritokratikus elven való működés, a piacosítás és az intézmények közti verseny. *Ana Maria F. Almeida* azt vizsgálja Brazíliával foglalkozó tanulmányában, hogyan képes az ottani elit réteg fenntartani státuszát a felsőoktatás nyitását célzó oktatáspolitikai beavatkozások ellenére is. Az elithez tartozók számára a megoldást különböző nemzetköziesítésre irányuló stratégiák nyújtják (pl. nemzetközi csereprogramok, helyi nemzetközi iskolák, kétnyelvű iskolák, nemzetközi diplomák). *Ulrike Deppe* és kollégái a német elitoktatás kései megjelenéséről írnak. Hasonlóan a brazil példához, Németországban is kiemelt hangsúlyt kap a nemzetköziesítés. Továbbá említést érdemel egy 2005-ben indult állami kezdeményezés (*Exzellenzinitiative*), melynek célja a felsőoktatás anyagi támogatása, megerősítése: összesen tizenegy egyetem viselheti a kiválóság címet 2017-ig. *Rachel Brooks* és *Johanna Waters* tanulmányukban 30 angliai elitiskola térbeli, illetve helyi kapcsolatait elemzi. Azt találták, hogy a nemzetköziesedés ellenére nagy hangsúlyt kap a közösségi szolgálat és az önkéntesség, azaz a jótékonyág, ami az angol elitoktatás régi alappillére.

A harmadik rész olyan írásokat gyűjt egybe, amelyek a globalizáció felsőoktatási intézményekre és a hallgatói identitásra gyakorolt

hatásait tanulmányozzák. Az első ide tartozó tanulmány a kínai felsőoktatás nemzetközi versenyszférába való bekapcsolódását mutatja be. Az oktatáspolitikai intézkedések hatásosnak bizonyultak abban az értelemben, hogy létrejött egy elit réteg a kínai egyetemeken belül, viszont ez a diákok egyenlőtlenség elvénél megsemmisítését is eredményezte. *Fazal Rizvi* jegyzi a következő fejezetet, amely a „felemelkedő Ázsia” (*Asia rising*) eszméjének jelenlétét kutatja egy indiai elitiskolában. A nemzetköziesítést célzó reformok mellett kiemelt szerepet kap a kozmopolitizmus és a globális identitás táplálása a diákokban, igaz, az erős nemzeti identitástudat miatt a feladat korántsem egyszerű. *Brigitte Darchy-Koechlin*, *Hugues Draelants* és *Elise Tenret* tanulmánya a francia felsőoktatás elitintézményeinek (*grandes écoles*) nemzetköziesedését és az ezáltal gyengülő francia meritokratikus rendszert vizsgálja. Azt találták, hogy nehezen működik a nemzetközi nyitás: a nemzetközi diákokat az eltérő bekerülési folyamat miatt komoly megkülönböztetés éri. Úgy vélik, hogy amennyiben a franciák ki akarják venni részüket a nemzetközi versenyben, egyik legfontosabb megoldandó feladatuk az lesz, hogy a nemzeti felvételi vizsga és a nemzetközi jelentkezők vizsgája közti űrt a minimálisra csökkentsék. A harmadik rész utolsó fejezete egy összehasonlító tanulmány, amely egy angliai és egy dél-afrikai elit lányiskola globalizációra adott reakcióit vizsgálja. *Jane Kenway* és munkatársai véleménye szerint ezek az elit – (ál)feminista – intézmények ellentmondásokon alapszanak és korántsem garantálják a sikert: nem adnak gyakorlati tudást, és nem a (férfiak uralta) munka világára készítik fel diákjaikat.

A negyedik rész az elit intézményekben folyó képzés, az elit munkakörök és foglalkozások viszonyáról ad képet. Az első fejezet az Egyesült Királyság elit egyetemének belső rétegződésével foglalkozik. Megtudhatjuk belőle, hogy az elit tagság megszerzésének legnagyobb garanciája változatlanul egy Oxfordban

szerzett diploma. A következő cikk egy összehasonlító tanulmány *Jules Naudet* tollából, aki a francia és az amerikai elitbe vezető utat vizsgálja. A francia út – a *grandes écoles* elitképző intézmények monopóliumából adódóan – sokkal inkább kötött, míg az Egyesült Államokban, ahol nem elvárás egy elit egyetemen szerzett végzettség, könnyebb bekerülni az elitbe, állítja a szerző. A harmadik fejezet, *Marte Mangset* írása, ismét egy összehasonlító tanulmány, és a brit, francia és norvég közigazgatásban dolgozók legfelső rétegének szak tudását vizsgálja. Noha a három országban eltérő iskolázottság vezet az elit pozíciókba, a munkakörökhöz szükséges, illetve elvárt kompetenciák – első látásra – mégis megegyeznek. A szerző hangsúlyozza, hogy a jelenség megértéséhez az országok társadalmi-történelmi hátterének jobb ismerete szükséges. Az utolsó fejezet Szingapúr példájával zár. Az írásban a felsőoktatás, a tudáson alapuló munka és a tehetség fogalmának különböző értelmezései kerülnek a középpontba. A cikkből megtudhatjuk, hogy Szingapúr nemzetközi felméréseken (pl. PISA) elért kimagasló eredményei ellenére a cégek szívesebben vesznek fel külföldi jelentkezőket, amiért, egyrészt, a szociális kompetenciák (soft skills) gyakori hiánya a helyi jelentkezők körében, másrészt a nemzeti oktatási rendszer és a globális munkaerőpiac követelményei közti hézag a felelős.

A kötet *Stephen J. Ball* írásával ér véget, amely egyszerre értékelés és kitekintés. Ball őszintén ír a kötet gyengeségeiről. Úgy véli, rendkívül bonyolult feladatra vállalkoztak a szerzők: egy olyan társadalmi csoport oktatásban betöltött szerepét kívánták bemutatni, amellyel kapcsolatban számos az eldöntetlen kérdés. Nincs egyetértés ugyanis sem az elit fogalmának definíciójában, sem abban, hogy melyek azok a gyakorlatok, amelyek megkönnyítik az egyén elitbe kerülését. Mindez nehezíti az érintettek azonosítását empirikus kutatás esetén. Az elit relatív változékonysága, belső rétegződése tovább bonyolítja a helyzetet. Ugyanakkor vitathatatlan, hogy szükség

van az elitek tanulmányozására, különösen a jelenlegi, nagy mértékben globalizált világban betöltött, egyre fontosabb szerepük miatt.

Nagy valószínűséggel a témában kevésbé jártas olvasóban is felmerülnének az előzőekben tolmácsolt bírálatok a fejezeteket olvasva, ami azt sugallja, hogy kulcsfontosságú problémáról lehet szó. Ahhoz, hogy az elitkutatók előrébb haladjon, elengedhetetlen, hogy – empirikus tanulmányok mellett – elméleti kérdésekkel foglalkozó írások és metaanalízisek is szülessenek. A jelenlegi kötet mindenképpen egy ebbe az irányba tett lépésnek tekinthető.

(*Agnès van Zanten, Stephen J. Ball & Brigitte Darchy-Koechlin* (eds): *Elites, Privilege and Excellence: The National and Global Redefinition of Educational Advantage*. Routledge, 2015, Abingdon, New York. xxiii + 248 p.)

Smid Dávid

TEHETSÉGGONDOZÁS KÖZÉP- ÉS ÉSZAK- EURÓPA FELSŐOKTATÁSÁBAN

A tehetséges (*gifted, talented*) diákok számára biztosított programok nagy érdeklődésre tartanak számot Európa oktatási rendszerében. Ahogyan recenziónk tárgya – *Marca Wolfensberger Talent Development in European Higher Education* c. könyve – említi bevezetőjében, 2000 és 2005 között három nemzetközi áttekintés is született a témában, melyet 2006-ban egy Eurydice áttekintés követett. Wolfensberger kiemeli a Győri János és munkatársai által 2011-ben készített nemzetközi összehasonlító gyűjtést a tehetséggondozási programokról. Mindezen előzmények elsősorban a közoktatás világára fókuszálnak, a felsőoktatás kevésbé kerül előtérbe, ezért az itt bemutatott monográfia valóban hiánypótló azok számára, akik szeretnének megismerkedni Észak- és Közép-Európa felsőoktatásának tehetséggondozási gyakorlatával.

Marca V. C. Wolfensberger, a kötet szerzője, a groningeni Hanze Főiskolán (az angol